

برگزاری سمینار زمان در چند افق

سمینار «زمان در چند افق»، ۱۵ شهریورماه از ساعت ۹ تا ۱۵ در محل مرکز دایره المعارف بزرگ اسلامی برگزار خواهد شد. در این نشست استاد حشمت‌پور، حمید طالب‌زاده و غلامحسین ابراهیمی دینانی به ترتیب با عناوین «متافیزیک سنتی، زمان و مساله آفرینش»، «سوپرکینتینوت، زمان و مساله شناخت» و «حکیم مسلمان، زمان و زمانه» سخنرانی خواهند کرد.

محسن جبارنژاد پژوهشگر

آشنایی با مسیر تطور آزاداندیشی در غرب و تفاوت‌های آن با آزاداندیشی در بستر اندیشه اسلامی، دقائق و بصیرت‌های مهمی را فزاروی مخاطب قرار می‌دهد و به همین دلیل هم هست که بررسی آزاداندیشی در بستر فرهنگ و تفکر غرب، اهمیت می‌یابد. درباره سیر آزاداندیشی در غرب، شاید نتوان به‌طور دقیق به مبدا مشخصی به‌عنوان نقطه عزیمت این مفهوم اشاره کرد لکن آزاداندیشی در غرب را اگر دارای معنای موسعی بدانیم (یعنی امکان نوعی گشودگی افق فراروی ذهن آدمی)، می‌توان آن را دارای عمری به درازای عمر تاریخ اندیشه و تفکر دانست، اما آنچه امروزه از معنای آزاداندیشی به ذهن متبادر می‌شود (که در نسبت با مفاهیمی نظیر آزادی بیان و... صورت‌بندی می‌شود)، عموماً پس از رنسانس به وجود آمد.

دربوش رحمانیان درخصوص تاریخچه آزاداندیشی بر این باور است که:

«شاید نتوان تاریخ دقیقی برای آزاداندیشی در نظر گرفت، اما فیلسوفان یونان باستان معتقد بودند که می‌خواهند عقل شان را آزاد از هر قید و بندی به کار گیرند؛ برای مثال افلاطون از معرفت حقیقی فلسفی و [در مقابل آن] اُکساستخ می‌گفت. فیلسوف راستین در نظر افلاطون کسی بود که به حقیقت امور و چیزها دسترسی پیدا کرده و از توهمات رها و آزاد شده باشد. تمثیل معروف غار افلاطون به همین معنی اشاره می‌کند. کسانی که درون غار زنجیر شده‌اند، اسیر سایه‌ها هستند، اما فیلسوف راستین بند می‌گردد و از زندان سایه‌ها آزاد می‌شود و به روشنایی حقیقت گام می‌گذارد. از نظر افلاطون فیلسوف با مجاهدت به چنین مقامی نائل می‌آید. اما اگر منظور از آزاداندیشی، آزادی عقیده باشد، چنین مفهومی بیشتر به عصر جدید و غرب جدید بازمی‌گردد. آزادی به مفهومی که در غرب جدید به کار می‌رفت، در قرون پیش از آن کاربردی نداشت. آزادی‌های مدنی، آزادفکری، آزاداندیشی به همان معنای گفته شده وجود داشت، اما آزادی عقیده، آزادی سیاسی، آزادی بیان، آزادی قلم و آنچه به‌عنوان حقوق بشر تعریف شده است در دوران پیشامدرن وجود نداشت.» (۱)

می‌توان نقطه شروع بحث درباره آزاداندیشی و آزادی بیان را در مباحث راجع به «تساهل» و «مدارای مذهبی» و «ضرورت آزادی عقیده و مذهب» در غرب جست‌وجو کرد، خصوصاً در مباحثی که پس از جنگ‌های خونبار میان فرقه‌های مختلف مسیحیت درگرفت و نمی‌توان سهم متفکرانی نظیر لاک و ولتر و... را در این خصوص نادیده گرفت؛ اما نکته جالب توجه آن است که برخی محققان (نظیر مارک کوپاسا) معتقدند آزادی مذهبی در اروپا، اقتضای دولتی بودن حاصل آزاداندیشی است. به عبارت دیگر گرچه روایت غالبی که در تاریخ‌نگاری‌ها ارائه می‌شود، می‌گوید پس از جنگ‌های مذهبی خونباری که اروپا را درنوردید، متفکران بزرگی مثل لاک، ولتر و دیگران با کوشش‌های خستگی‌ناپذیر و اندیشه‌های مستحکم‌شان این فکر را جا انداختند که باید در برابر تفاوت‌های مذهبی مداراگر بود؛ اما پژوهشی در سازوکارهای سیاسی و اجتماعی آن دوران نشان می‌دهد نیاپنداشتن آزادی مذهبی، در واقع، بیشتر مساله‌ای بود مربوط به رشد اقتصادی، اخذ مالیات یا به کارگرفتن نیروی کار بیشتر.

کوپاسا ضمن آنکه «پهادها» را -خصوصاً نهاد دولت مدرن را- پیش از آینده‌ها، در تحقق آزادی مذهبی موثر می‌داند، بر این باور است که ایده‌های لیبرال ضرورتاً مسئول پیدایشی جامع لیبرال نبوده‌اند و این امر، در وهله اول نیازمند سیاست و اقتصادی مناسب بود. (۲) برتراند راسل در خطابه‌ای که به سال ۱۹۲۲ تحت عنوان «آزاداندیشی و تبلیغات رسمی» (۳) ایراد کرده -که تا حدود زیادی در روشن شدن مفهوم آزاداندیشی در غرب جدید، موثر است- آزاداندیشی را به دو معنای موسع و غیرموسع به کار می‌برد. در معنای غیرموسع و محدود، آن را به معنای اندیشه‌ای می‌داند که جزم‌های ادیان سنتی را نمی‌پذیرد. کسی به این معنی آزاداندیش است، اگر مسیحی یا مسلمان یا بودایی یا پیرو آیین شینتو یا عضو هیچ یک از دیگر گروه کسانی نباشد که پاره‌ای سنت‌های موروثی را می‌پذیرند. در کشورهای مسیحی کسی را آزاداندیش می‌نامند که به خدا اعتقادی نداشته باشد. (۴) راسل در معنای وسع کلمه، تعریف دیگری از آزاداندیشی دارد و آن را به معنای «آزادی از انواع معین نظارت بیرونی» می‌داند و به همین دلیل معتقد است که هنگامی که داشتن یا نداشتن عقاید معین یا ابراز عقیده یا بی‌اعتقاد بودن، موجب کیفرهای قانونی شود، اندیشه «آزاد» نیست. راسل معتقد است اگر قرار است آزاداندیشی وجود داشته باشد، ابتدایی‌ترین شرط برای بیان عقاید، نبود کیفرهای قانونی است؛ ضمن آنکه خود او معتقد است تاکنون هیچ کشور بزرگی به این سطح دست نیافته است، هرچند بیشترشان گمان می‌کنند که به این پایه رسیده‌اند.

اکران مستند بیوگرافی قانعی‌راد

مستند بیوگرافی «محمد امین»، روایتی از زندگی زنده‌یاد محمدامین قانعی‌راد از زبان خودش چهارشنبه ۲۴ مرداد از ساعت ۱۹ تا ۲۱ در تالار ایوان شمس واقع در بزرگراه شهید گمنام، ابتدای بزرگراه کردستان به نمایش گذاشته می‌شود. این مستند تلاش می‌کند سیر تحول و رشد کودک بازگویش از اهالی کهریز تا اکرسی استادی ونوسنگی به تصویر بکشد.

اندیشه

علم، فلسفه و الهیات رویارویی با پرسش‌های ابدی

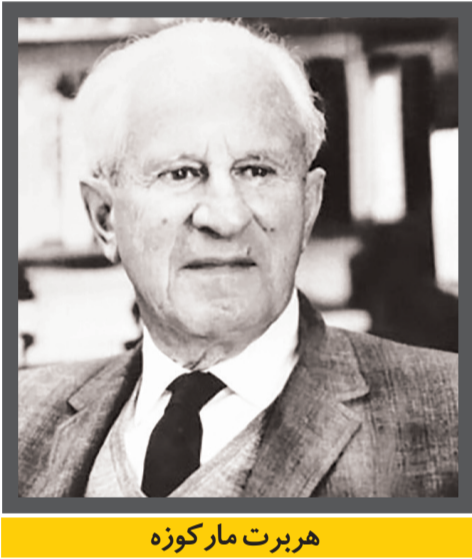
نشست هفتگی شهر کتاب، سه‌شنبه ۲۳ مرداد از ساعت ۱۶:۳۰ با موضوع «علم، فلسفه و الهیات و رویارویی با پرسش‌های ابدی» و با حضور مصطفی مستور، میثم توکلی‌بنا عضو هیات علمی موسسه پژوهشی حکمت و فلسفه و کاظم سرپولکی، مدیر گروه علوم زیستی دفتر مطالعات علم و دین در شهر کتاب بخارست برگزار می‌شود.

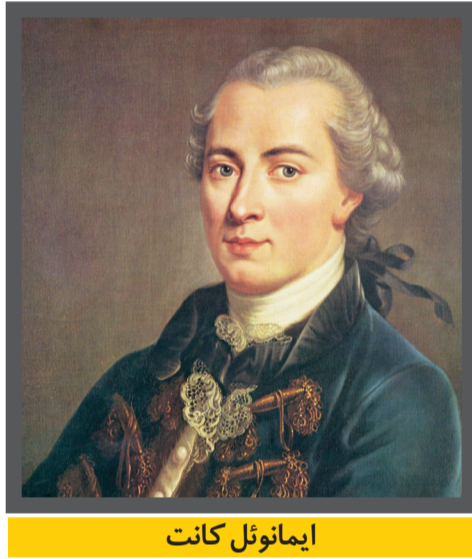
آزاداندیشی در سنت فکری غرب

افسانه عقل آزاد

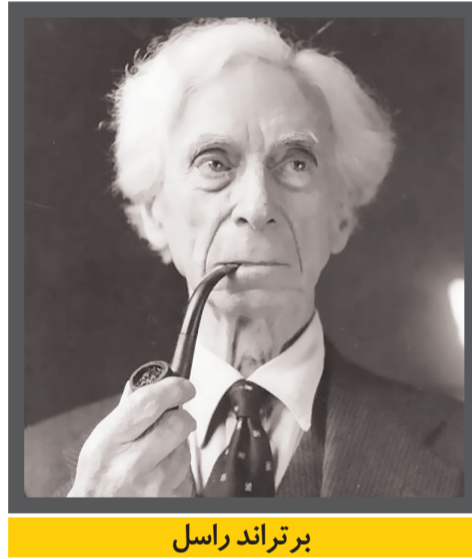
امتناع آزاداندیشی در سیطره ایدئولوژی سرمایه‌داری

هربرت مار کوزه

ایمانوئل کانت

بر تراند راسل

اعلام نمی‌کند، بلکه منطقه لازم ورود اعلام می‌کند که عقل باید در این منطقه وارد بشود، اگر وارد نشود من چیزی را نمی‌پذیرم. این، معنی آزادی تفکر است.» (۵)

نکته دیگری که درخصوص بحث راسل پیرامون «اندیشه آزاد» و «کیفرهای قانونی» می‌توان ذکر کرد، این است که راسل در میان «داشتن یا نداشتن» عقاید و «ابراز» آنها نیز خلط می‌کند و می‌داند که این دو با هم متفاوت است. آزادی ابراز و اظهار عقیده همواره با تنگناهایی -چه در عرصه واقعیت‌های اجتماعی و چه در عرصه نظر و اندیشه- مواجه بوده است. مجازات مربوط به «آزاداندیشی» نیست بلکه به «اظهار آزادانه» برمی‌گردد. خلط این دو نیز خلطی منطقی است و حتی فارغ از اینکه این نحو سخن گفتن به لحاظ منطقی غلط است، دلیلی ندارد که کبری قیاس (یعنی این حکم که «هر الزام بیرونی‌ای مانع آزاداندیشی است»)، فقط در مورد ادیان صادق باشد. بنابراین بنا به نظر راسل، هیچ اجبار و نظارتی نباید در کار آورد. اما گویا راسل باز توجه ندارد که نظارت بیرونی برای حفظ نظم اجتماعی است و هر نظمی با عادت و سنتی سرو کار دارد و فارغ از آن نیست و نمی‌تواند باشد. به این ترتیب مسلمانا سستیز با «هر نظم موجودی»، «مسلمانا عملی مجرمانه تلقی خواهد شد و این اختصاص به ادیان ندارد. اشکال بزرگ تر راسل آن است که توجه ندارد هر سلب و مخالفتی، مقتفی و پشت‌گرم به مبنایی و به ایجابی است، هر نقدی نیز از جزم‌ها و اعتقاداتی فارغ نخواهد بود و این طور نیست که فکری «کاملاً آزاد» در کار باشد. به این مطلب نیز توجه دارد و می‌گوید «فکر آزاد، به این معنی که فکری که در برابر مفهوم و مصادیق آزاداندیشی سخن گفتن... کالینز در قلمروی اندیشه رابطه نزدیکی با جان لاک فیلسوف تجربه‌گرای انگلیسی داشت. گویا مسلک تجربه‌گرایی لاک در وی رویورکرد شد به این موضوع تأثیر نبود؛ چرا که وی آزاداندیشی را «رهایی از سنت‌های دینی» می‌دانست و بر آنها می‌تاخت. از نظر این دسته از فیلسوفان سنت‌های دینی به دلیل اینکه به معیارهای تجربه حسی چندان اتکا ندارند، نمی‌توانند مبنای خوبی برای اندیشه آزاد باشند. کشور فرانسه بعد از انگلستان دومین کشوری است که پایه به‌عنوان مصادیق آزاداندیشی گذاشت. در سال ۱۷۵۶ «دنیس دیدرو»، ژان لورون دالامبر» و «ولتر»، مقاله‌ای را منتشر کردند به نام Librepenseur یا «آزاداندیشی» که محتوای این مقاله نیز عمدتاً باورمندی به خدا را مورد حمله قرار می‌داد و آن را مانعی برای آزاداندیشی می‌پنداشت. (۶)

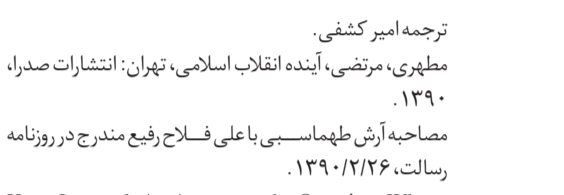
کانت در مقاله معروف «روشنگری چیست؟» (۷)، روشنگری را به مثالی از عهده دریافت آن برنیا شده است. برخی محققان درخصوص پیشینه آزاداندیشی به معنای امروزی آن در غرب بر این باورند که واژه آزاداندیشی معادل Freethinking برای نخستین بار در انگلستان توسط آنتونی کالینز (۱۷۲۹-۱۶۷۸) به کار رفت. کالینز در مهم‌ترین کتابش به‌عنوان «گفتاری در باب آزاداندیشی» که در سال ۱۷۱۳ منتشر کرد به تفصیل درباره مفهوم و مصادیق آزاداندیشی سخن گفت. کالینز در قلمروی اندیشه رابطه نزدیکی با جان لاک فیلسوف تجربه‌گرای انگلیسی داشت. گویا مسلک تجربه‌گرایی لاک در وی رویورکرد شد به این موضوع تأثیر نبود؛ چرا که وی آزاداندیشی را «رهایی از سنت‌های دینی» می‌دانست و بر آنها می‌تاخت. از نظر این دسته از فیلسوفان سنت‌های دینی به دلیل اینکه به معیارهای تجربه حسی چندان اتکا ندارند، نمی‌توانند مبنای خوبی برای اندیشه آزاد باشند. کشور فرانسه بعد از انگلستان دومین کشوری است که پایه به‌عنوان مصادیق آزاداندیشی گذاشت. در سال ۱۷۵۶ «دنیس دیدرو»، ژان لورون دالامبر» و «ولتر»، مقاله‌ای را منتشر کردند به نام Librepenseur یا «آزاداندیشی» که محتوای این مقاله نیز عمدتاً باورمندی به خدا را مورد حمله قرار می‌داد و آن را مانعی برای آزاداندیشی می‌پنداشت. (۶)

کانت در مقاله معروف «روشنگری چیست؟» (۷)، روشنگری را به

اندیشه پویا در ایستگاه ۵۲

شماره جدید اندیشه پویا منتشر شد. «توتسکی انقلاب ایران»، یک فنجان اسپرسو با لیلی گلستان»، «پژواک مشروطه»، «دلقک و سایه شاه»، از جمله پرونده‌های شماره ۵۲ این ماهنامه روشنفکری است. در این شماره اندیشه پویا متن مصاحبه کوتاهی هم از داریوش آشوری درباره ویراست جدید کتاب «زبان باز» منتشر شده است.

ترجمه امیر کشفی. مطهری، مرتضی، آینده انقلاب اسلامی، تهران: انتشارات صدرا، ۱۳۹۰. مصاحبه آرش طهماسبی با علی فلاح رفیع مندرج در روزنامه رسالت، ۱۳۹۰/۲/۲۶. Kant, Imanuel: An Answer to the Question; What Is Enlightenment? Collins, Anthny. A Discourse of Free-Thinking (1713). Russell, Bertrand: Free thought and official propaganda. Publication date 1922.

پی‌نوشت‌ها:

۱- رفیق، تقلید و آزادی تعقل؛ گفت‌وگو با دکتر داریوش رحمانیان، نشریه زمانه، شماره ۱۲۴ و ۱۲۵، مرداد و شهریور ۱۳۹۳، ص ۱۸ و ۱۹.

۲- برای اطلاع بیشتر رجوع کنید به: مقاله تاریخ آزادی مذهبی نوشته مارک کوپاسا، ترجمه علی امیری، www.tarjoman.com. Russell, Bertrand: Free thought and official propaganda. Publication date ۱۹۲۲.

۳- راسل برتراند، آزاداندیشی و تبلیغات رسمی. ترجمه امیر کشفی. جزوه اینترنتی.

۴- ر. ک به آینده انقلاب اسلامی، تألیف مرتضی مطهری. 6- Collins, Anthny. A Discourse of Free-Thinking (1713).

۵- مصاحبه آرش طهماسبی با علی فلاح رفیع. سایت پژوهشکده باقرالعلوم.

۶- Kant, Imanuel: An Answer to the Question; What Is Enlightenment? (1784)

این مقاله توسط کانت در سال ۱۷۸۳ در ماهنامه برلین نوشته شد و البته بعدها فوکو در مقام استاد کلدژ د فرانس در نخستین جلسه درسی سال ۱۹۸۳ تفسیری از «روشنگری چیست» به دست داد و سپس متن آن را بازبینی کرد. این مقاله به فارسی توسط همایون فولادپور ترجمه شده است.

۸- کانت در ابتدای مقاله تعریفی از روشنگری ارائه می‌کند. وی روشنگری را با استفاده از مفهوم «کودکی» و «بلوغ طبیعی»، چنین توضیح می‌دهد: «روشنگری همانا به‌در آمدن انسان از حالت کودکی‌ای که گناهِش به گردن خود اوست. کودکی یعنی ناتوانی از به‌کارگرفتن فهم خود بدون راهنمایی دیگران و اگر علت کودکی، نه فقدان فهم، که نبود عزم و شجاعت در به‌کارگیری فهم خود، بدون راهنمایی دیگران باشد؛ گناه آن به گردن خود انسان است.»

۹- همان.

۱۰- همان.

۱۱- متفکران عصر روشنگری، برای تبیین وضعیت عقل در دوران قرون وسطی، از تعبیر «عقل در زنجیر» استفاده کردند و مدعی رهایی عقل آدمی از جزم‌ها و دکمه‌های قرون وسطایی شدند.

البته اینکه آیا روشنگری و جریان‌های مختلف آن، امکان» و گشودگی‌هایی را فراروی عقل آدمی جهت گام نهادن واقعی اندیشه انسان معاصر در ساحت آزاداندیشی، پیش‌نهاده‌اند یا خیر، خود محل بحث است و تفصیل آن نیاز به پرداخت مستقلی دارد.

۱۲- احمدی، بابک، واژه‌نامه فلسفی مارکس. نشر مرکز، ۱۳۹۳. ص ۹ و ۱۰.

آگهی مزایده مرحله دوم

دانشگاه آزاد اسلامی واحد خمینی شهر در نظر دارد مکان‌های زیر را به اشخاص واجد شرایط طبق اسناد مربوطه واگذار نماید

۱- رستوران دانشجویی جهت تهیه، طبخ و توزیع غذا لذا از متقاضیان واجد شرایط که تمایل به شرکت در مزایده‌های یاد شده را دارند دعوت به عمل می‌آید جهت دریافت اسناد به آدرس ذیل مراجعه فرمایند:

نشانی: اسفهان خمینی شهر-منظریه-انتهای بلوار دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی واحد خمینی شهر-ساختمان اداری-امور قراردادهای تلفن: ۰۱۱-۳۳۶۶۰۰۱۴-۰۳۱ داخلی: ۲۲۴۶-۲۲۳۷

مدت دریافت و تحویل اسناد: از زمان درج آگهی به مدت ۱۰ روز می‌باشد.

(ضمناً هزینه درج آگهی به عهده برنده مزایده می‌باشد) دانشگاه در رد یا قبول هر یک یا تمامی پیشنهادها مختار است.

امور قراردادهای دانشگاه آزاد اسلامی واحد خمینی شهر

نشریه زمانه، شماره ۱۲۴ و ۱۲۵، مرداد و شهریور ۱۳۹۳، ص ۱۸ و ۱۹. مارک کوپاسا، تاریخ آزادی مذهبی، ترجمه علی امیری، مندرج در سایت ترجمان. راسل، برتراند، آزاداندیشی و تبلیغات رسمی،